

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Radyo Televizyon Bilim Dalı

1950-1960 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE MEDYANIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Medyanın Ekonomi Politigi

Başak TANRIVERDİ
Esra ERDİNÇ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ebubekir AYAN

İSTANBUL, 2015

GİRİŞ

Devletçi ekonomi politikaların ve tek partili siyasi hayatın hüküm sürdüğü ve II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin yoğun olarak hissedildiği bu dönemde, Demokrat Parti hem ekonomiye yönelik geliştirici ve liberal söylemleri hem de basın hakkındaki özgürleştirici fikirleriyle siyaset meydanında kendini göstermiştir. Söylemlerinde ülkenin ekonomik durumuna ve özellikle basının tek partili dönemde maruz kaldığı sansür ve baskıya dikkatleri çeken ve bu şekilde 1950 seçimlerinde iktidar partisi olarak başarı kazanan Demokrat Parti'nin ilerleyen yıllarda aynı özgürlükçü tutumu sergilemediği görülmektedir. Öyle ki, Demokrat Parti döneminde pek çok gazeteci tutuklanmış, para cezasına çarptırılmış, muhalefet yapan ya da tarafsız kalan gazeteler belli sürelerle kapatılmış ve gazetelere ciddi sansür uygulanmıştır. Demokrat Parti seçim öncesi verdiği sözlerden farklı bir tutum sergilemiş; basın, oluşturulan komisyonlar ve çıkarılan kanunlarla birlikte giderek çıkmaza sürüklenmiştir.

Birçok ülkede görüldüğü gibi Türkiye'de de medya sistemi siyasetten oldukça etkilenmiş ve mevcut siyasi iktidara ve sisteme göre şekillenmiştir. Demokrat Parti de Türkiye'nin yönetiminde on yıl süreyle söz sahibi olarak kendi basınına oluşturma yoluna gitmiş, iktidara gelmesini sağlayan özgürlükçü söylemlerinin aksine medyaya dönük baskıcı bir tutum sergilemiştir. Öyle ki, önceki CHP yönetiminin baskısı altında yayıncılığını sürdüren basın, DP'nin çıkışıyla umutlanmış ve CHP'ye destek vermeyi bırakıp DP'nin sesi olmaya başlamıştır. Fakat yasama, yürütme ve yargının yanında 'dördüncü güç' olarak tanımlanan, devletin icraatlarını sorgulayan ve halkın talep ve şikâyetlerini dile getirme gibi işlevleri üstlenen (ya da üstlenmesi gereken) basın, tek partili dönemde olduğu gibi DP döneminde de siyasetin nabzına göre şekiller almış; gazeteler sıkı inceleme altına alınmış, gazetecilerle özel görüşmeler yapılarak sipariş denebilecek haberler gazetelerde boy göstermiştir. Bu bağlamda çalışmamızda Demokrat Parti dönemi, basında gelişen ayrılıklar üzerinden ve değişen ekonomi politikaları sebebiyle 1950-1954, 1954-1957 ve 1957-1960 yılları alt başlıkları altında üç bölümde incelenecek, öncesinde ise Demokrat Parti'nin iktidara gelmeden önceki CHP döneminin siyasi ve ekonomik atmosferine değinilecektir.

1. 1950 Yılı Öncesine Genel Bakış

Demokrat Parti'nin hüküm sürdüğü yıllara değinmeden önce, o zamana kadar kaydedilen gelişmeler önem taşımaktadır. Basın 1931 yılında kabul edilen Matbuat Kanunu ile baskı altına alınmış ve bu durum tek partili dönemde etkisini sürdürmüştür. 1931 yılında Matbuat Kanunu'nun kabul edilmesi, Birinci Türk Basın Kongresi'nin toplanması, 1938 yılında Türk Basın Birliği'nin kurulması gibi düzenlemelerle modernleşme, çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma, devrim ve yenilikleri halka benimsetme politikalarının yürütülebilmesi için basının bu amaçlara hizmet etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan 1940 radyo yayıncılığı ile ilgili yapılan bir düzenleme ile radyonun siyasi iktidarın amaçlarına hizmet eden bir araç olarak kullanılmasının yasal zemini oluşturulmuştur¹. Bakanlar ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün medya çalışanları ile yaptığı özel toplantılarda verilen direktifler iktidarın basın üzerinde etkinliğini gözler önüne sermektedir. Örneğin Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Nadir Nadi şunları yazmıştır²:

¹ Zülfikar Damlapınar; Medya ve Siyaset, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 2008, s.150.

² Nadir Nadi; Perde Aralığından, İstanbul, 1964 s.40-41'den akt. Alpay Kabacalı; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s.135.

Toplantılardan birinde, Refik Saydam, dış politika ile ilgili bir konuya dair ertesi günü ne yazmamız gerektiğini uzun boylu anlattıktan sonra, gözüne kestirmiş olacak, bana bakarak biraz alaylı, sormuştu: -Anladın mı? Yarım ağızla 'Anladım!' demem üzerine, sanki beni imtihana çekiyormuş gibi: - Peki, öyleyse anlat bakalım yarın ne yazacaksın? diye sormuştu.

Haber ve makalelerin yanı sıra ilanların dahi incelemeye tutulduğu bu tek partili yıllarda haberin puntosu ve rengi gibi biçimselliğine de müdahale edilmekteydi. Uygulanan bu sıkı sansürün sebebi, İnönü döneminde savaşa dahil olma belirsizliği olarak gösterilmiştir. Ayrıca 1940 senesinde Matbuat Kanunu'na bir hüküm daha getirilerek hangi haberlerin yasal olduğuna dair bildirimler verilmiş, Ankara'nın haberi beğenmemesi üzerine komutanlığın devreye girmesi olası olmuştur. Gazetelerdeki muhabirlerin haberleri belli bir araştırma ve irdeleme sonucu ortaya çıktığından basın; ajanslara, kısacası devletin yayınlanmasını uygun gördüğü haberlerin bulunduğu ortama yönlendirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemiş olmasına rağmen, savaş Türkiye'yi etkilemiştir. 7 Mayıs 1945'te sona eren İkinci Dünya Savaşı'nın, müttefiklerin zaferiyle sonuçlanacağını gören Türkiye, BM'nin kurucu üyesi olabilmek için 23 Şubat tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Bu gelişmeyi takiben 5 Mart tarihinde San Francisco Konferansı'na resmen davet edilen Türkiye, BM'nin kurucu üyeleri arasında yer almış ve bunun doğal bir sonucu olarak da savaş sonrası yeniden şekillenecek olan dünyada yerini belirlemiştir ki, bu yer demokrasiyle idare edilen ülkelerin yanı olmuştur³. İkinci Dünya Savaşı'nın demokrasinin benimsendiği ülkelere kazanılması demokrasinin üstünlüğünü ortaya koymuş ve buna bağlı olarak Türkiye'nin tek partili dönemden çok partili hayata geçiş kararını yürürlüğe koymasını sağlamıştır.

1946 yılına kadar geçen süre içinde iktidar; basın, demokratik düzen, çok partili yönetim isteklerinin karşısına yasaklarla çıkmıştır. Muhalif basına uygulanan baskılar yalnızca yasal sınırlarda kalmamış, iktidar yanlılarının saldırgan tavırlarıyla da kendini göstermiştir. 4 Aralık 1945'te Serteller'in sahipliğindeki Tan gazetesi on bini aşkın genç tarafından basılarak tahrip edilmiştir⁴. Tan gazetesinin çok partili sisteme geçiş için istekli oluşu ve özgürlüklerin kısıtlanması ile ilgili yayınladığı makaleler Tan Olayı'nın sebebi olarak görülmektedir ve CHP'nin, kendine muhalif olan bu gazeteye yapılan saldırılar karşısında tepkisiz kaldığı söylenebilmektedir. En son hamle olarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın muhalif yazısı Tan gazetesinin sonunu hazırlamıştır. Bu gibi gelişmeler toplumun, ekonomik buhrandan kaçış ve gerçek demokratik düzene ulaşma gayreti içinde Demokrat Parti'yi ilerici bir yol olarak görmesini sağlamış, bir başka deyişle DP'ye gelen desteği arttırmıştır.

Basındaki sansür ve baskıcı müdahalelerin giderek arttığı dönemde gazeteciler durumla ilgili tepkilerini Basın Birliği genel kongresinde dile getirmiş ve basın özgürlüğünün sağlanması konusunda taleplerde bulunmuşlardır. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti ve CHP arasında oluşan gerginlik 1946'dan 1950'ye kadar devam etmiştir ve CHP'nin otoriter tutumu karşısında DP'nin liberal söylemleri halk tarafından ilgiyle karşılanmış, bu durum DP'ye tek başına iktidar olma yolunu açmıştır.

³ Arzu Kihir; Medya ve Demokrasi Kültürü Ekseninde Demokrat Parti Dönemi ve Basın, Anonim Yayıncılık, İstanbul 2011, s.66.

⁴ Nuran Yıldız; 'Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın', Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Cilt:51, 1997, s.482.

1.1. 1950-1954 Demokrat Partili Yıllarda Ekonomi Politik Durum ve Basın

14 Mayıs 1950 seçimlerini %50 üzerinde oyla kazanarak tek başına iktidara gelen Demokrat Parti, basın özgürlüğünü sağlamayı da programına aldığından, tek parti döneminde sürekli baskı altında yaşayan basından geniş destek görmüştü. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, başbakan Adnan Menderes ve meclis başkanı Refik Koraltan oldu. Yeni Basın Kanunu, daha önceki çalışmalardan yararlanılarak hızla hazırlandı ve 15 Temmuz 1950’de TBMM’de kabul edildi. Sonradan birçok maddesi antidemokratik yönde değiştirilen kanun bugün de yürürlükte⁵. Görüldüğü üzere DP seçim öncesi söylemlerinde olduğu gibi iktidarı ele alır almaz basının tarafsızlığı üzerine kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu dönemde gazete çıkarmak için gerekli olan bürokratik işlemler kaldırılmış, yalnızca bildiride bulunulması yeterli bulunmuştur.

Bunun yanında gazetecilere 1952 senesinde yapılan düzenlemelerle birçok sosyal hak tanınmış (sendikalaşma, basın çalışanlarına tazminat ödemesi, sosyal güvence vb.), basın suçlarının toplu yargılaması getirilmiş ve olası bir basın suçu durumunda sorumlu tutulacak kişinin gazete sahibi değil, yazı işleri müdürleri olacağına karar verilmiştir. 1950 Basın Kanunu liberal karakterli bir kanundur. Bu kanunla 1931 yılı kanununun ve sonraki değişikliklerin yarattığı baskıcı ve güdümlü rejime son verilmiş; basının nefes alması sağlanmıştır. Kanun gerekçesinde şöyle denilmektedir⁶: *“Devlet bütün çalışmalarını, halk çoğunluğunun düşüncesine ve görüşüne uydurmalıdır. Halk çoğunluğunun düşüncesine ve görüşünü açıklayan araçlardan biri de basındır. Basının kendisinden beklenen görevleri yapabilmesi için bağımsızlığını sağlaması zorunludur. Modern demokrasi ilkeleri de bunu gerektirir. Basın özgürlüğüne dayanan demokrasiler gerçek demokrasi niteliğini taşırlar. Hür basın aynı zamanda milletçe kalkınmayı sağlar...”*

Basın ve basın çalışanları antidemokratik yasaların demokratikleştirilmesiyle DP’ye karşı daha da ılımlı bir hal almışlar ve bu durumu gazete manşetlerine yansıtmışlardır. Öyle ki seçim sonrası manşetlere baktığımızda CHP’nin yayın organı olan Ulus gazetesi dışındaki gazetelerin genel olarak DP’nin zaferine olumlu yaklaşım sergilediği görülmektedir. Ulus gazetesi ise diğer pek çok gazetenin aksine 16 Mayıs 1950 günkü manşetinde sert bir muhalefet yapacağına dair sinyaller vermiştir. 14 Mayıs 1950 gününe kadar CHP iktidarındaki Türkiye’de eleştirel haberler yapmayan Ulus gazetesi seçimlerin tamamen katiyet kazandığı günde şu manşeti atmıştır⁷: *“Milletimizin verdiği karar Pazar günkü seçimde tecelli etti. CHP iktidarı denetliyor, CHP meclisin içinde ve dışında tam bir muhalefet ve tenkit partisi olarak vazifesine devam edecektir.”* Aynı gün Ulus gazetesi CHP ve İsmet İnönü’yü yücelten makaleler yayınlamıştır. Cumhuriyet gazetesi ise 15 Mayıs 1950 tarihli manşetinde, seçimlerin güvenle yapıldığına ve Demokrat Parti’nin önde olduğuna yer vermiş ve bu seçimin Türkiye’nin başarılı bir imtihanı olduğu yazılmıştır.

Dönemin ekonomisine değinmek gerekirse, savaşın içinde yer almama sonucunda ‘doğal’ bir gelişme olarak değerlendirebileceğimiz bir ekonomik refah, Merkez Bankası döviz ve altın rezervlerinin

⁵ Alpay Kabacalı; Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s.164.

⁶ Atilla Girgin; Türkiye’de Yerel Basın, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s.212.

⁷ Ulus, 16 Mayıs 1950.

yüksek seviyelerde olması ve buna bağlı olarak dış kaynaklı kredibilite imkanının olumlu olması neticesinde, Demokrat Parti'nin ilk dönemi savaş yıllarının süregelen 'psikolojik hegemonyası' da dikkate alındığında, son derece başarılı ve iktisadi açıdan oldukça verimli geçmiştir⁸. Demokrat Parti iktidara geldikten birkaç ay sonra Basın Kanununu ve 1952 senesinde basınla ilgili sosyal güvenceleri getiren düzenlemeleri yapmasıyla, basın ile ilişkileri git gide daha da iyileşmiş, ekonomideki ferahlamanın da bu duruma etkisi büyük olmuştur. Uygulanan devletçilik politikasının ardından ülkenin dış pazarla tanışması ekonomik durumu bu dönemde olumlu etkilemiştir. DP'nin bu şartlarda basının desteğini arkasına alması son derece doğal olmakla birlikte 1954 senesine doğru durumlar değişmiş, hem ekonomi farklı bir yöne gitmiş hem de basının siyasi eleştirileri sıklaştırması gazetecilerle düzenli toplantıları beraberinde getirmiştir.

Demokrat Parti dönemi ilk yıllarda olmasa da kısa bir süre içinde kutuplaşan bir ortama kucak açmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birinin basın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Basınla hükümetin arasının giderek açılması akabinde muhalif gazeteler ve DP dönemindeki tabirle besleme basınının da ciddi ölçüde kutuplaşmasına yol açmıştır ve bunun sonucunda gazeteciler arasında ciddi atışmalar hatta suikast girişimleri vuku bulmuştur. Bu durumla ilgili değinilmesi gereken en önemli örnek olaylardan biri Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın başına gelen suikast olayıdır. Vatan başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın 22 Kasım 1952'de Malatya'da suikasta uğramasında Menderes'in rolü olduğu öne sürülmüştür. Mehmet Ali Sebük şunları söylemektedir⁹: *"Ahmet Emin Yalman, Menderes aleyhinde yazmaya başlayınca Necip Fazıl'ı Ankara'ya çağırdılar, hukuk dışı bir davranışa sokmak istediler. Gözümün önünde Samet Ağaoğlu, ona 170 bin lira verdi. Daha sonra Büyük Doğu'da Ahmet Emin dinsiz imansızdır diye bir kampanya başladı. Yaza yaza Malatya suikastını yarattılar. Ahmet Emin beş kurşun yedi, tesadüfen kurtuldu. Menderes'in haberi vardı."*

Görüldüğü üzere muhalif tutuma katlanamama durumu, dönemin başka gazetecileriyle görüşülerek bu gazetecilerin yazılarda hedef gösterilmek istenmesi büyük boyutta girişimlere neden olmuştur. Öyle ki Necip Fazıl Kısakürek'in başbakan Adnan Menderes ve DP'nin diğer üyeleriyle zaman zaman görüştüğü ve bu görüşmeler sonucu örtülü ödenekten kendisine para aktarıldığı bilinmektedir. Kendisi Yassıada Örtülü Ödenek Davası'nda da hükümetten para aldığını inkâr etmemiştir. Aldığı paraları vatan millet uğruna yazı yazma ve yayınlama amaçlı kullandığını belirten ifadelerle şunları söylemiştir¹⁰: *"Evet, ben örtülü ödenekten para aldım ve aldığımdan ziyade neden, ne yüzden aldığım mühimdir. 1943'ten 1960'a kadar taştan taşta vurulan, zindandan zindana süründürülen mukaddesatçı, milliyetçi, Anadoluçu, ahlakçı bir idealin himayesi yolunda para aldım ve bunu bir fikir hakkında tabii..."*

Necip Fazıl'ın tek partili dönemdeki CHP hükümetiyle de DP hükümetiyle de arasında maddi ilişkiler olduğu söylenebilir. CHP döneminde de örtülü ödenekten kendisine para verilmiş, ayrıca ahlak ve din üzerine konularda yazı yazmaması dikte edilmiştir. Öyle ki Necip Fazıl CHP döneminde Atatürk ile

⁸ Barış Bulunmaz; *'Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları'*, Öneri Dergisi, Cilt:10, 2012, s.207.

⁹ Alpay Kabacalı; "Adalet Reformu Diye Diye"den aktaran: Alpay Kabacalı; *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990, s.165.

¹⁰ Soner Yalçın; <http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/basbakanin-saati-ortulu-odenekten-662487>, (18.03.2015).

ilgili sonradan tam tersi görüşleri savunacağı yazılar yazmıştır. Ayşe Hür ise bir köşe yazısında şuna yer vermiştir¹¹: Necip Fazıl'ın DP ile ilişkisi her zaman dalgalı olmuştur. Örtülü ödenekten aldığı paralar azaldığı zaman DP'ye muhalefeti sertleşiyor, arttığı zaman yumuşuyordu. Yassıada'da bu durumu Menderes Mahkeme Başkanı Salim Başol'a şöyle açıklamıştı: “*Müsaade buyurursanız Reis Beyefendi onun yazılarının memlekete yararlı olmaktan ayrıldığını gördüğümüz zaman münasebeti kestik. Uzun zaman münasebeti kesiyoruz, tekrar geliyor, düzeltereğim, doğruya gideceğim diyor, münasebeti tekrar tesis ediyoruz.*”

DP iktidarı ile Necip Fazıl arasındaki çapraşık ilişkinin bir örneği, Necip Fazıl 1957'de Fuat Köprülü'ye hakaretten 8 ay dört günlüğüne hapse girdiğinde, eşi Neslihan Hanım'a örtülü ödenekten 3 bin lira ödenmesiydi. Belki de CHP'nin 27 yıllık uzun döneminden yeni çıkan ve kendini 1950'den sonra çok başka bir yerde bulan toplumda bu dönemde ayrılıklar oldukça artmıştır. Komünizme karşı basının arkaya alınarak direnç gösterilmesi, dini konuların önem kazanması ve dinle ilgili yazıların çoğalması, aşırı solculuk ya da sağa doğru kayışlar özellikle üniversitelerde ve diğer eğitim düzeylerinde etkisini göstermiştir. Örneğin Ahmet Emin Yalman'ın suikastçısı Hüseyin Üzmez henüz bir lise öğrencisidir. Yalman, hastanede yatarken adı geçen kişiyle görüşmüş ve niçin kendisini öldürmek istediğini sormuştur. Bunun üzerine Üzmez, birilerinin bu suikasta kendisini memur ettiğini, buna uymadığı takdirde o kişiler tarafından öldürüleceğini ileri sürmüş, Yalman'ın düşüncelerine düşman olduğunu söylemiş ve “Siz Türk vilayetlerinin Ermenilerin olmasını istemişsiniz, Atatürk memleketin selametini istiklalde ararken siz Amerikan mandası taraftarı olmuştunuz.” diyerek onu suçlamıştır. Ayrıca Necip Fazıl'ı sevmediğini, onun kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini, gözünün yükseklerde, başbakanlıkta, cumhurbaşkanlığında olduğunu ileri sürmüştür. Nazım Hikmet'in hapisten çıkması için verilen dilekçede imzasının bulunmasına da kızdığını belirten Üzmez, ayrıca güzellik yarışmaları düzenlediği için de Yalman'ı sevmediğini söylemiş; ancak kendisini kimlerin kullandığını açıklamamıştır¹².

Büyük Doğu'nun yaptığı kışkırtıcı yayınlar üzerine ve suikast sonrasında Vatan gazetesi şu cevabı vermiştir: “Bilhassa, ‘Ahmet Emin Yalman'ın katli caizdir, kendini öldürmeli, yok etmeli’ şeklinde yaptığı tahrikat bu mürteci zümrenin cehaleti ve taassubu içinde yeşerme imkanı bulduğu için, başmuharririmize karşı kötü niyet taşıyan bazı zavallılar belirmiştir.¹³” Buna karşılık Büyük Doğu ise Ahmet Emin Yalman'la ilgili şöyle bir yazı yayınlamıştır: *Ahmet Emin Yalman, sen hala bu memlekette mevkiini düşünmeden, yüksekte atarak konuşuyorsun, iyi ama sen bu halinle Türk milleti için nasıl hüviyet ifade ettiğinin farkında mısın? Eğer en ufak bir şüphen varsa izale edesin diye söyleyelim: İslam'ın ve Türk'ün manevi katili olmaktan artık sesinin boğulması gereken münafık. Bu sensin. Bizden kork ve korkundan geber. Evet senin tabir ve ikrarınla, biz senin boynuna kement atan cellat olacağız¹⁴.*

¹¹ Ayşe Hür; http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/necip_fazil_kisakurekin_oteki_portresi-1115579, (16.03.2015).

¹² Ahmet Emin Yalman; Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (Cilt III) Yenilik Yayınları, İstanbul, 1970'den aktaran: Sabahattin Nal; “*Demokrat Parti'nin 1950-54 Din Siyaseti*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:60, s.161.

¹³ Vatan, 24 Kasım 1952

¹⁴ Büyük Doğu, 20 Haziran 1952'den aktaran: Sabahattin Nal; “*Demokrat Parti'nin 1950-54 Din Siyaseti*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:60, s.163.

Bunlara karşılık DP hedef gösterişleri dindirici herhangi bir söylem geliştirmemiş, adeta körüklemiştir. Büyük Doğu'nun aldığı resmi ilanlar artmış ve muhalif gazeteciler hedef gösterilmeye devam edilmiştir. Bu durum din ve sağ-sol üzerinden götürüldüğü için de genç kesimin dikkatini çekmiş ve birtakım duyguların alevlenmesi sağlanarak prim kazanılmıştır.

Din konusunda, DP iktidarının yaklaşımına uygun şekilde basında din tarihi ve İslami değerlerin ön plana çıkarılması davranışı belirlemiştir. Ramazanlarda özel ekler, sayfalar yayınlanması, Kur'an ve Peygamber Tarihi gibi kitapların dağıtılması, hatta bunların gazeteler arasında bir yarış haline getirilmesi dinci akımları hayli güçlendirmiştir. Diğer yandan Atatürk'le çatışmış eski Kuva-yı Milliye'ci İttihatçıların, hatta 150'liklerin anılarının bütün Atatürk Devrimlerini yeren bir içerikle yayınlanması da milliyetçilerin ekmeğine yağ sürmüştür. Her iki akımın da büyük oranda DP içinde çöreklenmiş olması ve onun da Millet Partisi ve yayın organı olan Millet gazetesini kaptırmak için 'Atatürk inkılaplarına sadakat önergesi, Atatürkçülük adı altında oynanan oyunların karmaşıklığını gösterir. Milliyetçilerin daha çok DP eğilimli yayınlarda yer almasına karşılık Selamet, Sebilürreşat, Büyük Doğu gibi dergiler dinci akıma bağımsız olarak yön vermişlerdir. Bunlardan sonuncusu DP'nin açık destekçisi olmuştur¹⁵.

Görüldüğü üzere hürriyetlerle açılan bir dönem zaman geçtikçe sansüre ve kutuplaşmalara kucak açan bir sürece dönüşmüştür. Basın yoluyla din ve milli duygular üzerinden siyasi iktidar tarafından yayın yaptırılması, gazetelerin resmi ilan sayılarının tirajı düşük olsa dahi iktidar yanlısı yayın yapmaları üzerine artırılması, iktidara eleştiri yöneltmeyen gazetecilere örtülü ödenek altında para takviyesi yapılması ve bu durumun tam anlamıyla besleme basını oluşturması dönemin dikkat çekici özellikleridir. 1 Temmuz 1950 ile 31 Aralık 1959 yılları arasında gazetelere verilen resmi ilan ve reklam tutarları aşağıdaki gibidir¹⁶:

Cumhuriyet	: 2.653.704
Milliyet	: 2.271.437
Hürriyet	: 2.269.643
Vatan	: 1.641.145
Tercüman	: 1.139.578
Ulus	: 930.953
Son Havadis	: 690.418
Zafer-Zafer Akşam Postası	: 7.114.330

Yukarıdaki gazetelerin resmi ilan ve reklam sayısı incelendiğinde CHP'nin fikirlerini savunan Ulus ve Son Havadis gazetelerinin en düşük rakamlara sahip olduğu gözlemlenmekte, buna karşılık en yüksek rakamın Zafer grubunda olduğu görülmektedir. Zafer gazetesi Ahmet Emin Yalman suikastında da DP'ye paralel yayın yapan bir kuruluş olarak resmi ilanları alması şaşırtıcı görünmemektedir. Bu bölümde ordudan da bahsetmek yerinde olacaktır. CHP'nin kontrolünden yeni çıktığı dönemin biraz öncesinde orduda birtakım bölünmeler söz konusu olmuştur.

¹⁵ Orhan Koloğlu, Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Türk Basın Tarihi, Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.131.

¹⁶ Kihitir, a.g.e., s.82.

1950 seçimlerinden birkaç ay önce Birinci Ordu Komutanı General Asım Tınaztepe, Nihat Erim aracılığıyla İnönü'ye çok partili siyasete geçişten duyduğu endişeyi iletmiştir. İnönü de liberalleşmenin önemini anlatmak ve ordunun siyasetin dışında kalması gerektiğini vurgulamak için Ankara'dan İstanbul'a giderek Tınaztepe ve diğer generallerle görüşmüştür. 9 Haziran 1950 tarihli Hürriyet gazetesindeki bir habere göre komutanlar 14 Mayıs akşamı Çankaya'ya çıkarak Cumhurbaşkanı İnönü'ye bir emri olup olmadığını sormuşlar. Seçimlerden hemen sonra da dört üst rütbeli komutan İnönü'ye gelerek sonuçların iptali için darbe yapmayı önermiş ancak İnönü bu öneriyi reddetmiştir¹⁷. Seçim günü ordunun müdahale edip etmeyeceği stresi gazetelere de yansımıştır. Örneğin 9 Mayıs 1950 tarihli Milliyet gazetesinin ilk sayfasında yer alan küçük bir habere göre ordu, seçim günü bütün subayların garnizon içerisinde kalacağını açıklamıştır¹⁸.

Ordudaki CHP ve DP yanlıları adeta ikiye bölünmüş, orduda gruplaşmalar yaşanmıştır. 5 Haziran 1950'de ise muhtemelen DP'yi destekleyen bir Albay, Menderes'e darbe yapılacağına dair bir ihbarda bulunmuş, Menderes kısa bir süre içinde şüpheli isimleri ya emekli etmiş, ya da bazı atamalar yaparak ordudaki düzeni değiştirmiştir. Menderes'in bu atılımı gazetelerde geniş yer bulmuştur. Seçimden hemen sonra yaşanan bir hadise olduğundan o dönem DP'yi destekleyen gazetelerin de çoğunlukta olması sebebiyle ordudaki bu değişiklik zaten CHP zamanında da atılacak bir adım olarak verilmiş, ordunun gençleştirilmesinin iyi bir adım olduğu yönünde yazılar yazılmış, ordudaki bir kesimin İnönü ile görüştüğü iddiası üzerinden bunun nezaketsiz bir durum olduğu haberlerde yer almıştır. Ulus gazetesi ise İnönü'nün ordudan bir kesimle görüştüğü haberine 'İğrenç İftira' sözüyle cevap vermiştir.

1953 yılında Menderes'in gerginliği yatıştırıcı barışçıl yaklaşımına İnönü'nün de aynı şekilde cevap vermesi ile kısa süreli bir dinginlik ilişkiye hakim olmakla beraber, aynı yıl iki partiyi karşı karşıya getiren ve iplerin gerilmesine sebep olan olay CHP'nin mallarına el konulmasını düzenleyen 6195 sayılı yasanın DP iktidarınca TBMM'nin gündemine getirilmesidir. Söz konusu yasa tasarısının meclisteki görüşmeleri sırasında çok sert tartışmalar yaşanmış ve yasa 15 Aralık 1953 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Bu gelişmeden sonra CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesi de kapatılmış ve binasına el konulmuştur¹⁹. Bu yasayla birlikte amaç 1954 seçimi öncesi CHP'nin muhalif sesini en aza indirmektir. 1953 yılında gerek CHP'nin mallarına el konması gerek basın kanunundaki değişikliklerin sıkça artması gerekse halkevlerinin kapatılmasıyla ve ekonomideki çatlakların da etkisiyle iktidar, muhalefet ve basın arasında anlaşmazlık ve gerginliğin arttığı bir yıl olmuştur.

1954 seçimleri öncesinde, 9 Mart 1954'te "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" kabul edildi. Bu kanunla birlikte 1946 yılından itibaren başlayan DP'nin demokrasi ve basın özgürlüğü söylemleri yerini distopyaya bırakmaya başlamıştır. Bu kanunla birlikte basın yoluyla, kişilere hakaret veya zarar verme gibi hallerde, dava açma görevinin savcılara verilmesini öne süren kanunun 1'inci maddesindeki fıkra göre, başbakan, bakanlar ve belirli yüksek memurlar hakkındaki iddialarda, iddiaları öne sürenlerin kanuna göre cezası bellidir ve ispat hakkı yoktur²⁰. Böylece gazetecilerin yaptıkları haberle ilgili cezaya çarptırılması serbestleşmiş ve haberini ispatlama

¹⁷ İrfan Neziroğlu, Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s.59.

¹⁸ Neziroğlu, a.g.e. s.60.

¹⁹ Kihitir, a.g.e., s.106.

²⁰ Kihitir, a.g.e. s.114.

hakkı tanınmaksızın karar verilebilme mümkün hale gelmiştir. Bu kanunla birlikte basından iktidara gelen tepkiler hızla artmış, özgürlüklerle başlayan dönem 1954 seçimlerine doğru giderek kısıtlayıcı ve baskıcı ve söylenenin aksine antidemokratik bir hal almaya başlamıştır. Aynı yasayla halkı galeyana getirecek haber yapıldığı takdirde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve para cezası ile cezalandırma hükmü getirilmiştir.

1954 seçimleri öncesi üniversitelerdeki akademisyen ve öğretim üyelerinin siyasetten soyutlanmasını sağlayacak olan Milli Selamet Kanunları çıkarılmış, o dönemin eleştirel bakan ve siyasete muhalif yorumlar getiren akademisyenleri meslekten uzaklaştırılmış yahut cezalandırma yoluna gidilmiştir. Söz konusu yasalar gittikçe sıkılaştırılmış ve düzenlemelere gidilmiştir. Böylece basın git gide ceza almamak için muhalif tavrını gizlemek durumunda kalmıştır. Buna karşılık DP'nin kontrolü altına aldığı ve beslediği basın DP yanlısı haberlerini sürdürmüştür. Bu dönemde DP kendisini destekleyen gazetelerin kurulmasında, hayatlarını idame ettirmelerinde, resmi ilan ve reklam dağıtımlarında çok cömert davranmıştır. Bu nedenle bu yıllarda tirajı düşük de olsa pek çok gazete ortaya çıkmıştır. Bu gazeteler tirajları çok düşük olmasına rağmen aldıkları ilan oranıyla dikkat çekmektedir.

Nihat Erim, ölümünden yıllar sonra yayımlanan Günlükler'inde o dönemki büyük gazetelerin sergiledikleri tutumları değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelere göre, Erim DP listelerinden bağımsız sıfatı ile seçilen Nadir Nadi nedeniyle, Cumhuriyet gazetesini DP'ye bağlı olmakla ve Vatan'ı da, Ahmet Emin Yalman'ın iktidarı az da olsa eleştirmekle beraber çoğunlukla desteklemesi nedeni ile suçlamış ve DP yanlısı olarak tanımlamıştır. Erim'e göre Akşam ve Yeni İstanbul gazeteleri de sahipleri ticaretle uğraştığı için iktidar yanlısı bir tutum izlemişlerdir. Dünya gazetesini de eleştiren Erim'e göre, Dünya, CHP'nin imkânları kullanılarak kurulmuş bir gazete olmasına rağmen başyazar Falih Rıfki Atay'ın DP yanlısı tutumu nedeni ile taraf değiştirmiştir. Erim'in Hürriyet ile ilgili görüşleri ise; gazetenin Sedat Simavi hayatta iken özgürlüğünü koruduğu ancak vefatından sonra tecrübesiz ve genç olarak nitelediği çocukları nedeni ile aynı durumu koruyamadığı ve muhalefet yapamadığı yönünde olmuştur. Erim'e göre Hürriyet gazetesi kendini, kâğıt ithal edebilmek için hükümetten izin almak durumunda olması nedeni ile tehdit altında hissetmiştir²¹.

Gazete sayfalarının temini, resmi ilan alımları ve bunlar gibi gazetenin ayakta kalmasını ve çalışanların para kazanmasını sağlayacak yol pek çok dönemde olduğu gibi Demokrat Parti'nin ilk döneminde de kendisini göstermiştir. Gazete sahipleri ve yazarları ciddi baskı altına girmiş, istedikleri gibi haber yapamaz, seslerini duyuramaz olmuşlardır. Muhalif bir tutum gösterdiklerinde ise gazetenin belli bir süre kapatılması, para cezası, sansür gibi cezalar verilmiş ve basın bu yollarla susturulmaya çalışılmıştır. 2 Mayıs 1954 seçimlerinin ertesi günü manşetlerinde basında doğan ayrılıkları görebilmek mümkündür. Vatan gazetesi 3 Mayıs günü manşetinde "DP Seçimleri Kazandı" başlığını atarken Yeni Ulus gazetesi aynı gün seçimde yolsuzlukların olduğunu duyurarak birçok ilde CHP'nin ilerde olduğunu sayfasına taşımıştır. Ayrıca yine bu dönemde Yeni Ulus'un yalnızca CHP adaylarını yazması ve CHP haberlerini titizlikle vermesi söz konusudur. Vatan gazetesi ise daha hükümet yanlısı bir tutum sergileyerek seçimin hemen ertesi günü sayım bitmemiş olsa da "DP seçimleri kazandı" manşetiyle sonucu duyurmuştur.

²¹ Kihitir, a.g.e., s.118.

1.2. 1954-1957 Demokrat Partili Yıllarda Ekonomi Politik Durum ve Basın

İlk iktidar döneminin son aylarında basına karşı gösterdiği yumuşa tavrın azalması ve ekonominin olumlu seyrinin aşağı doğru giden bir grafik izlemesi gibi nedenlerle rağmen, DP 2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin sonucunda daha da güçlenmiştir. Halktan aldığı oy sayısının artması ve meclis çatısı altında sahip olduğu güç, DP'nin ikinci iktidar döneminde, ilk iktidar döneminin son aylarında basına karşı gösterdiği üslubun daha da sertleşmesine ve dışarıdan gelen seslere kulağını tıkamasına neden olmuştur²². Önceki bölümlerde değindiğimiz üzere DP dönemini üç parçaya ayırmamızın sebebi genel olarak basın ve ifade özgürlüklerine yaklaşımdaki değişim, liberal söylemin yön değiştirmesi ve elbette ekonomideki sarsıntılardır. Bu bakımdan öncelikle bu dönemin ekonomisine kısaca göz atmakta fayda vardır. Basın ile imtihanı başarısız denebilecek ölçüde geçen DP hükümeti, bu dönem ekonomiyi iyileştirme yolunda çalışmalara girişmek istemiştir.

Ancak şu bir gerçektir ki DP hükümetinin bu dönemde izlediği ekonomi politikası önceki yıllardan farklı olmayacaktır. Zaten Menderes'in hükümetin yeni bir programla gelmediğine dair açıklamaları da bunu doğrular niteliktedir. Bu dönemde okunan hükümet programında da tarıma önem verileceği ve bunun sadece tarımsal faaliyetler olarak algılanmaması gerektiğinden, hayvancılığın da devlet teşvikiyle yapılacağından söz ediyordu²³. Fakat planlanan aksine, 1954 yılında biten Kore savaşının ardından ekonomiyi geliştirecek elverişli koşullar ortadan kalkmış, savaş dönemi Türkiye'nin ihraç ettiği malların fiyatlarının savaş sonrası düşmesi ekonomiyi zora götürmüştür.

Ortaya çıkan ekonomik bunalım servet düşmanlığını beraberinde getirmiş, bunun yanında DP içinden milletvekillerinin de yatırımların fazlalığı, plansız harcama gibi nedenlerle eleştirilerinin artmasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda da bahsi geçen karaborsacıları ve iç piyasayı denetleyebilmek üzere çıkarılan Milli Korunma Kanunu, tek parti dönemindeki durumun çok aksini göstermemektedir. Ekonomideki bu sarsıntılar alınan önlemlere rağmen artarak devam etmiştir.

DP, 1954 seçimleri öncesi üzerinde çalışıp düzenlediği "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun"la basını daha da etkisi altına almıştır ki bunun ilk örneklerinden biri Ulus gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın başına gelmiştir. Hükümeti eleştirdiği bir yazısı sebebiyle 79 yaşındaki yazar 26 ay hapse mahkûm edilmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın affıyla tahliye olan Yalçın'ın yaşadıkları hemen seçim sonrasında basına olan baskının artarak devam edeceğinin sinyallerini vermiştir. New York Times Yalçın'ın tutuklanmasını "Basın özgürlüğüne karşı bir hareket" olduğunu yazmıştır.

Bu dönemde Nihat Erim'in çıkardığı Ulus gazetesi, CHP ile yapılan görüşmeler sonucu yeniden CHP'nin yayın organı olması üzere bir nevi devredilmiş, Ulus'un yerine Halkçı gazetesi Erim tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Erim, 23 Mayıs haftası öncesi yeni çıkacak Halkçı gazetesinin duyurularını Ulus gazetesinden vermiştir ve yazılarında da bahsetmiştir. Erim'in yazılarına göz gezdirecek olursak, Ulus gazetesinin gönül rızası ve belli bir düşünce birliği içinde CHP'ye devredildiği görülmektedir. 23 Mayıs 1954 tarihinden itibaren daha sıkı bir propagandaya ihtiyaç

²² Bulunmaz, a.g.e., s.209.

²³ Yaşar Baytal; 'Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)', Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: 40, Kasım 2007, s.555.

duyan CHP, eskiden olduğu gibi Ulus gazetesini eline almıştır. Öncesinde de CHP yanlısı olan gazete, bu tarihten itibaren eleştirilerini daha da sertleştirmiştir. Nihat Erim ise CHP taraftarı tutumunu Halkçı gazetesine sürdürmeye devam etmiştir. 1954 seçimlerinden sonra muhalif basındaki eleştiriler artmış ve Ulus, Akis, Dünya, Halkçı gibi gazetelerle ilgili açılan davaların sayısı hızla yükselmiştir. Birbirini izleyen davalarda pek çok gazetesine hapse mahkûm edilmiştir. Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı gazetelerinde sorumlu müdürlük yapan Cemal Sağlam hakkında 69 dava açıldı. Sağlam'a verilen en ağır ceza, 5 yıl 5 ay 10 gün ağır hapis ve 10.888 lira para cezasıydı. Sonradan bu dava kaldırıldı. Öldüğü gün 20 Ekim 1955'te Ankara adliyesinde duruşması vardı; ölümünden iki saat sonra mübaşir tarafından duruşmaya çağırılmıştır²⁴.

1955 yılı ile birlikte basın davalarında bir artış gözlenmiştir. Gazeteci Bedii Faik, Basın Yayın Bakanı Mükerrer Sarol'a hakaret ettiği gerekçesiyle hapse atılmış ancak bir süre sonra affedilerek hapisten çıkmıştır. Aynı yıl Akis Dergisi sahibi Metin Toker de Mükerrer Sarol'a "asılsız isnadlarda bulunmak" suçuyla hapse atılmış, Akis yazı işleri müdürü Cüneyt Arcayürek de hapse atılmıştır. Tüm bunlar zaten gergin olan havayı daha da gerginleştirmiştir. Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra 6-7 Eylül olayları patlak vermiştir²⁵.

6-7 Eylül olaylarına değinmeden önce dönemin İç İşleri Bakanı Namık Gedik'in Bedii Faik ile görüşmesinde sarf ettiği sözler dikkat çekicidir: "Gazeteniz bizi bazen savunuyor... fakat bilhassa hürriyet davasında aleyhimize olarak acı tenkitlerin arkasını bırakmıyor. Biz bunu istemiyoruz. 1945-50 arası olduğu gibi sizinle devamlı olarak el ele yürümek arzusundayız. Böyle bir yol gazetesinin menfaatlerine her cihetle uygundur. Halbuki bize kafa tutmakla ve bizi kızdırmakla hiçbir netice sağlamanıza ihtimal yoktur"²⁶. Basın üzerinde DP hükümetinin uyguladığı baskı, gazetecilere açılan davalar git gide artmış, demokrasiyi savunarak iktidara gelen DP çelişkiler içine düşmüştür.

Basınla ilgili kanunda yapılan düzenlemeyle ispat hakkının da gazetecilerin elinden alınmasıyla Mukadder Sarol'un evinin yapımında kullanmak için aldığı inşaat malzemeleri ve çıkarılmak istenen bir gazetesinin kağıt ihtiyacının tahsisi ile ilgili yolsuzluk belgelerine ulaşan Bedii Faik, kanunun hükmü dolayısıyla öncelikle Menderes'le konuşmak istemiştir. Menderes'in konuyla ilgili sözleri şöyle olmuştur²⁷:

"Bunlar CHP'nin tezgahında hazırlanmıştır. Ayrıca biz, benim arkadaşlarım beş parasız muhalefet yapmanın, bütün acılarını ve sıkıntılarını çekerken, CHP'liler keseleri ve kasaları dopdolu, mideleri tok, yanakları beslenmekten al al, meydanlarda bize karşı dikiliyordu. Yok artık öyle yağma, anlayınız ve bırakınız da bizim arkadaşlarımızın benizlerine kan gelsin. O belge dedikleriniz her nelerse, onlarda bir suistimalden önce böyle bir kanlanıp canlanma hakkını arasanız, bulacağınızdan eminim." Menderes bu sözleriyle adeta olaya karşı ilgi göstermemiş, demokrasi anlayışını gözler önüne sermiştir.

²⁴ Nezh Sağlam, Cemal Sağlam, İzmir 1956'dan aktaran: Alpay Kabacalı; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990, s.168.

²⁵ Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi, İstanbul 2003'ten aktaran: Arzu Kihir, Medya ve Demokrasi Kültürü Ekseninde Demokrat Parti Dönemi ve Basın, Anonim Yayıncılık, İstanbul 2011, s.127,128.

²⁶ Kihir, a.g.e., s.128.

²⁷ Kihir, a.g.e., s.130.

Basına yönelen bu baskı ortamında, İstanbul Gazeteciler Sendikası harekete geçerek bir toplantı düzenlemiştir. Basının çeşitli sorunlarının görüldüğü bu toplantıda, basınla ilgili kanunun aksak tarafları ve basın hürriyetiyle bağdaşmayacak hükümler üzerinde durulmuş, bunların değiştirilmesi ve basın affi çıkarılması istenmiştir. Bu girişim, iktidar organları tarafından temyiz üzerinde etki yaratıp, mahkeme kararının bozulmasında rol oynayacağı iddiasıyla suç olarak görülmüştür. Gazetecilerden yükselen bu seslerin duyulup, sorunların giderilmesi bir yana, o günlerde ülke gündemine düşen Kıbrıs meselesi ve ardından yaşanan 6-7 Eylül Olayları basının üzerindeki kontrolün daha da sıkılaştırılmasına yol açmıştır²⁸.

6 Eylül 1955 günü başlayıp 7 Eylül sabahına kadar süren, İstanbul ve İzmir’de azınlıktaki vatandaşlara ait dükkanların, kiliselerin yakılıp yıkılması, yağmalanmasıyla sonuçlanan barbarlık olayları, o dönemi yaşayanların belirttiklerine göre, Demokrat Parti’nin başlattığı bir gösterinin denetim altına alınamamasından kaynaklanmaktadır. Görünüşte Selanik’te Atatürk’ün oturduğu eve ve Türkiye konsolosluğuna bomba atılmasını protesto etmek amacıyla düzenlenmişti bu gösteriler. Gerçekte ise, Demokrat Parti’nin iç ve dış politikada tam bir iflasın eşiğinde bulunması nedeniyle hem halkı avutmak, hem de Londra’da Kıbrıs konusunda görüşmeler yapan Fatih Rüştü Zorlu’ya bir çeşit destek vermek amacıyla başlatılmıştı. Olaylar ordudan yardım istenerek önlenebildi ve sabaha kadar sıkıyönetim ilan edildi. İstanbul’da bulunan Menderes ile öteki sorumlular, vilayette toplanarak sıkıyönetim kararı aldıktan sonra 7 Eylül tarihli gazeteleri getirterek sansür ettiler. Yeniden matris ve kalıp hazırlamak uzun süreceği için, gazetelerin sansür edilen başlıkları ezip okunmaz duruma getirdikleri görülmektedir²⁹. Sözde, İstanbul Ekspres Gazetesi’nin manşetten verdiği Selanik’te Atatürk’ün evine ve Türk konsolosluğuna bomba atıldı haberi üzerine protesto amaçlı olarak Taksim meydanında toplanan halk galeyana gelerek Beyoğlu, Galata, Harbiye Şişli’de bulunan Rumlara ait bütün dükkânlara saldırıya geçerek tahrip etmiştir³⁰.

Sıkıyönetim Komutanı Nurettin Aknoz 6-7 Eylül olaylarından birkaç gün sonra basınla ilgili yasakları açıklamıştır. Bu yasakların basını son derece bağlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin hükümeti eleştirmek yasaktır, hükümetin çalışmalarını etkileyecek biçimde yazılar yazmak yasaktır, 6 Eylül olaylarını komünistlerden başkasının yaptığına dair haber yapmak yasaktır, 6 Eylül olayları ile ilgili haber ve resimler yasaktır, heyecan verici, kışkırtıcı haber yapmak yasaktır, çıplak kadın resmi basmak yasaktır vb. maddeler sıkıyönetimce getirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Ulus gazetesinin İsmet İnönü’nün “Çetin bir İmtihan” isimli makalesini yayınlamasıyla Nurettin Aknoz bir bildiri yayımladı ve bu bildiride Örfi İdare yasağına uymadıkları gerekçesiyle Ulus gazetesi süresiz, Hürriyet, Tercüman ve Hergün gazetesi ise 15 gün süreyle yayımdan men edilmiştir. Bu yasaklara karşı haber yapan başka gazeteler de kapatılma ve yayın yasağı cezaları almışlardır.

Bu dönemde de gazetelere kâğıt tahsisinde ve ilan verilmesinde birtakım eşitsizlikler yaşanmış, iktidar yanlısı gazetelere tahsiste cömert davranılmış, muhalif gazeteler ise zor durumda kalmışlardır. 1957 yılında da, sayfa sayısını sınırlayıcı kararname, bazı maddelerle yeniden düzenlenmiş, buna göre

²⁸ Emre Kaya, “Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:39, 2010, s.101.

²⁹ Kabacalı, a.g.e., s.168-169.

³⁰ Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi, İstanbul 2003’ten aktaran: Arzu Kihitir, Medya ve Demokrasi Kültürü Ekseninde Demokrat Parti Dönemi ve Basın, Anonim Yayıncılık, İstanbul 2011, s.132.

gazetelerin ikinci baskı yapması yasaklanmış ve gazetelerin aylık baskı ve iade miktarlarının her ay sonu basından sorumlu devlet bakanlığına bildirilmesine karar verilmiştir. Yılsonuna doğru da, gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithali yoluna gidilmiş ve Bakanlar Kurulu kararıyla ticari gazetelerin ilanları da dağıtımına tabi edilmiş, 1958 başında da, ilan ve reklamların tek elden dağıtımını uygulamasına geçilmiştir. Aynı sene, piyango düzenlemesi de yasaklanmıştır. Böylelikle, gazetelerin üzerinde tam bir ekonomik baskı oluşturulmuştur³¹. 1956 yılında Basın Kanunu'nda bazı maddeler değiştirilerek sansüre elverişli bir hale getirilmiştir. Aynı yıl "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun", kimi maddeleriyle birlikte adı değiştirilerek "Neşir Yoluyla veya Radyo ile yahut Toplantılarda İşlenen Bazı Cürümler Hakkında Kanun" adını almış ve Basın Kanunu'nda olduğu gibi basında kurulan baskıyı artırmaya yönelik bazı maddelerde değişiklik yapılmıştır. 1957'de ise Gazeteci Sendikası, gazetecilerin muhalefet liderlerinin gezilerini izlemeleri ve haberleştirmeleri gerekçesiyle içine düşürüldükleri şiddet durumunun yazması üzerine dokuz ay süreyle kapatılmıştır.

1957 yılında doğru DP'de; gerek basında ispat hakkı, gerek üniversite öğretim üyelerinin düşüncelerinden ötürü maruz bırakıldıkları durum, gerekse yaşanan diğer kısıtlayıcı haller sonucu parti içi sürtüşmeler artmış, partinin kurucu üyelerinden biri olan Fuat Köprülü dahi iktidara karşı işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir. DP ikinci döneminde yaşanan hadiseler sonucu daha fazla oy kaybetmeme ve seçimi garantiye alma düşüncesiyle seçim tarihini bir yıl öne çekmeye karar vermiş, bu değişiklik muhalefet partilerinin çatılarını birleştirme kararı almasını sağlamıştır. İnönü'nün başını çektiği Milli Muhalefet Cephesi, DP'nin bu durumdan rahatsızlık duyarak seçimden önce yasayı değiştirmesiyle son bulmuştur.

Görüldüğü gibi siyasi istikrarsızlıklar ve olaylar ardı arkasına geldikçe basın neredeyse ülkeden silinmek istenmiş, gazetelerin sayfa sayıları düşürülmüş, muhalif gazeteler tek elden dağıtım sebebiyle kâğıt sağlamada zorlanmış, tirajı düşük olsa dahi kâğıt ve resmi ilan konusunda sıkıntı çekmeyen büyüklü küçüklü besleme gazetelerin varlığı kontrol altına alınmıştır. Bununla birlikte basınla ilgili önceden konulan demokratik sayılabilecek kanun maddeleri üzerinde büyük değişiklikler yapılarak basın susturulmaya çalışılmıştır ki bu kanunlar basın özgürlüğü için büyük tehdit sayılmaktadırlar. DP'nin son döneminin askeri darbeyle son bulması, ikinci döneminde yaşanan ve üçüncü döneminde de yaşanacak olan karmaşaların sonucu olarak görülmektedir. Fakat darbeye doğru giden yolda basına yönelik baskıcı tavır ve yine basının yaptığı (özellikle Mayıs 1960 tarihindeki) haberler büyük önem taşımaktadır. DP hükümetinin gazetelere yaptığı yardım, görüşme ve cezalara karşılık gazeteler tamamen susturulamamış ve bu durum radyoya yönelimi artırmıştır. Başbakan Menderes belirli zamanlarda radyoda tek başına çıkıp halkı dindirecek konuşmalar yapmıştır.

1954 ve 1958 yılları arasında 1161 gazeteci hakkında kovuşturma yapılarak 238'i mahkûm edilmiştir³².

³¹ Kaya, a.g.e., s.105.

³² Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1972, s.170'ten aktaran: Nuran Yıldız, '*Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın*', Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Cilt:51, 1997, s.502.

1.3. 1957-1960 Demokrat Partili Yıllarda Ekonomi Politik Durum ve Basın

İktidar olduğu günden itibaren giderek basın üzerindeki şiddetini artırdığı gözlemlenen DP, 1957-60 yılları arasında daha da otoriter bir tutum sergilemiştir. DP hükümeti, 1957 seçimlerinde siyasi istikrarsızlık ve ekonomi başta olmak üzere çeşitli problemler nedeniyle güç kaybetmiştir. %10'luk bir oy kaybı yaşayan DP hükümeti yeniden iktidarlık koltuğuna oturunca, önceden yapılan gazetelere kağıt dağıtımını düzenlemesini daha da sıkılaştırmıştır. Adeta gazetelerin ortadan kalkmasına ve muhalif gazetelerin temelli susturulmasına sebep olacak bu düzenlemeler basını oldukça zora sokmuştur.

Bugünkünden farklı olarak, gazete sahiplerinin gazete satışı ve ilan/reklam gelirlerinden başka bir kazancı olmadığı düşünüldüğünde, yapılan bu uygulamanın DP'nin basın üzerinde uyguladığı baskıcı anlayışın somut bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür³³. Öyle ki son zamanlara doğru gazetelerde beyaz kısımların artmasının sebebi basına uygulanan sıkı denetim ve sansürün göstergesidir. Bu dönemde de gazete kapatmalar, cezaevinde bulunan gazeteci sayısı oldukça fazladır.

Amerika'da Indianapolis ve Arizona Republic gazetelerini çıkaran Eugen Pulliam, Türkiye'yi tanıtmak, başbakanla konuşmalar yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Daha önce Menderes'e başvurmuş, görüşme isteği kabul edilmiştir. Geline, eşiyle birlikte Hilton'a yerleşip üç gün randevu bekleyen Pulliam'a başbakanın vapurla İzmir'e gideceği ve davetlisi olduğu bildirilmiştir. Pulliam vapurda karşılaştığı Menderes'e randevu için beklediğini sorduğunda Menderes böyle bir görüşmeden haberinin olmadığını söylemiştir³⁴. Bunun üzerine Pulliam ülkesine döndüğünde iki sert yazı yayımlamıştır. Yayımladığı yazılarda ise Türkiye'deki kötü siyaset atmosferinden ve basına uygulanan sansür ve baskıdan söz etmiştir. Bu yazıları tercüme edip yayımlayan Vatan, Dünya, Ulus gazeteleri ve Kim, Akis ve Altıok dergilerine dava açılmıştır ve bu davalar uzun süre sürmüştür. Bu gazetelerden pek çok yazar cezaevine gönderilmiş ve gazeteler de belli sürelerle kapatılmıştır. Daha sonra Menderes'in Dünya gazetesi ile ilişkisinin yumuşaması üzerine kendisi tarafından verilen dava iznini geri çekmesiyle dava sona ermiştir. Pulliam davaları uluslararası düzeyde olması nedeniyle dünya çapında büyük yankı uyandırmıştır. Uluslararası Basın Enstitüsü de bu nedenle olaya sessiz kalmamış, Ankara'ya yergi telgrafları göndermiştir. 1954-60 yılları arasında yayın yasakları öylesine sıkı bir hal almıştır ki; bazı örnekler şu şekildedir³⁵:

- Ankara'da Küçükcesat'ta 27 Ağustos 1956 günü bulunan kadın cesediyle ilgili haber yayımlanması yasaktır. (31 Ağustos 1956)
- Malatya Şehir Sinemasında Reiscumhur Sayın Celal Bayar'a hakarete bulunan kişilerle ilgili haberlerin yayını yasak edilmiştir. (10 Ekim 1954)
- Bazı sahne hareketlerinin müstehcen mahiyet arz ettiği ve 'strip-tease' adlı hareketin de memleket ahlakı, aile nizamı ve gençlik üzerinde zararlı tesirleri olduğu, ar ve haya duygularına dokunduğu ihbar edilmiş ve bu konuda tahkikat açılmıştır. Hazırlık soruşturmalarının sonuna kadar bu haberlerin yazılması yasak edilmiştir. (9 Aralık 1956)

³³ Bulunmaz, a.g.e., s.210.

³⁴ Kabacalı, a.g.e., s.177.

³⁵ Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1973, s.195-197'den aktaran: Alpay Kabacalı, Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s.179-180.

Devlet büyüklerine hakaretin yanı sıra ölüm, vatandaşlar arasında anlaşmazlık gibi içeriklere sahip olan haberlerin de yayınlanması yasaklanmıştır. Hükümetin bu yasaklarla toplumun, ülkesi hakkında bilgilenme, olan bitenden haberdar olma gibi haklarını çiğnediği görülmektedir. Ayrıca cevap hakkı, düzeltme ve tekzip gibi haklar sansürü yıkıcı olmasının aksine sansürü yapılandırıcı bir hal almış, bu hak kötüye kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse³⁶:

- “Bir CHP gazetesine alet olduk.”
- “18 Mart 1959 tarihli gazetemizde çıkan haber yalandır.”
- “‘Şişli’de bir bakkaliye dükkânı soyulmadı yanlış haber verdik.”
- “‘İnönü’nün hesapları tamamıyla yanlıştır.” (Manşet, Vatan, 10 Temmuz 1958)

Görüldüğü gibi gazeteler kendi yaptıkları haberleri hükümetin baskısıyla yalanlamış, böylece hem kendi itibarlarını zedelemiş hem de muhalif partilere yönelik yanlış ve kışkırtıcı haber yayınlamak durumunda kalmışlardır.

Dönemin sonunu hazırlayacak askeri darbe ile ilgili önemli bir bölüme burada değinmek doğru olacaktır. 25-27 Aralık 1957 tarihlerinde ‘9 Subay Olayı’ adı verilen bir vaka yaşanmıştır. Ordudaki bir grup 1957 seçimleri öncesi ve sonrasında devamlı bir darbe yapma girişimine kalkışmış ve bir şekilde duyularak dokuz subay tutuklanmıştır. Basın yasağı nedeniyle yaklaşık bir ay kamuoyunun olaydan haberi olmamıştır. İddiaya göre bu subayların amacı Demokrat Parti hükümetini devirip iktidarı İnönü’ye teslim etmektir³⁷. Delil yetersizliği nedeniyle tutuklanan sekiz subay serbest bırakılmıştır. İhbarı yapan Binbaşı Samet Kuşçu ise iki yıl hüküm giymiştir. Başbakan Adnan Menderesin ise, orduya olan güveni hasebiyle bu girişime fazla itibar ettiği söylenemez.

Dokuz subayın yargılanmasına 26 Mayıs 1958 tarihinde başlanmıştır. Bu tarihin hemen öncesindeki birkaç gün içinde konu ile ilgili hiçbir gazetede haber veya yorum yayınlanmamıştır. 28 Mayıs 1958 günkü gazetelerden sadece Cumhuriyet ve Hürriyet olayı manşetten vermiştir. Milliyet ve Tercüman ilk sayfada orta büyüklükte başlıklarla olayı haber yapmıştır. Milliyet gazetesindeki “isyan kışkırtıcılığı” ve “fesat çıkartmak” suçlarından sanık dokuz subayın duruşmalarına başlandığı ifade edilmiştir. Cumhuriyet ise diğer üç gazetenin aksine isyana teşvik olayını haber başlığında kullanmamış, “Mevkuf Subayların Duruşması Başladı” başlığıyla olayı haber yapmıştır³⁸.

18 Nisan 1960’ta Meclis Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasına yönelik kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla kısacası muhalefetin meclis konuşmalarının yayını önlenmiş, bunu yayınlayan gazetelere el konulması için olanak sağlanmıştır. Ayrıca meclis ya da adli kurumlardan izin almaya gerek kalmaksızın, asker, savcı, yargıç gibi kişiler yayın yasağı koyma hakkına sahip olmuştur ve verilen kararın uygulanmaması halinde hapis cezaları konulmuştur.

³⁶ Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1973, s.203’ten aktaran: Alpay Kabacalı, Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s181.

³⁷ Ali Fuat Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, İstanbul: Çeltüt M., 1967 s.152-153’ten aktaran: İrfan Neziroğlu, Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s.71.

³⁸ Neziroğlu, a.g.e., s.71-72.

1.3.1. Öğrenci ve Harp Okulu Yürüyüşleri

18 Nisan'da kurulan Tahkikat Komisyonu'nun ardından tepkilerin doğal olarak artması üniversite öğrencilerini ve ardından askeri harekete geçirmiştir. Ülkede meydana gelen bu karışıklıkların darbeye giden yolda etkili olmasının yanı sıra basın da takındığı tutum ve yapılan bazı asılsız haberler halkın giderek hükümete düşman olmasını ve darbenin meşrulaştırmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde darbenin basın yoluyla meşrulaştırıldığını söylemek yanlış olmaz.

28 Nisan'da İstanbul'da gösteriler başladı; polisin üniversiteye girmesi üzerine kanlı olaylar çıktı. O gün sıkıyönetim ilan edilmesine karşın 29 Nisan'da Ankara'da gösteriler düzenlendi. Artık “üç başlı bir yönetim vardı: Hükümet, Tahkikat Komisyonu, Sıkıyönetim”³⁹. Savcı, yargıç ve asker adeta muhalefet hareketlerini durdurmak amacıyla görevlendirilmişlerdir.

28-29 Nisan öğrenci olaylarını takiben 30 Nisan'da Cumhuriyet gazetesinde Ali Ulvi'nin “Uçtu Uçtu” altyazılı bir karikatürü yayımlanmıştır. Söz konusu karikatürde Ali Ulvi; Hitler, Mussolini gibi gelmiş geçmiş beş altı diktatörü sıraya koyarak hepsini gökyüzünde yükselmiş halde çizmiş ve bu şekilde Menderes'e sonucun iyi olmayacağı mesajını vermek istemiştir. Bu karikatür Cumhuriyet gazetesinin kapanma nedenlerinden birisi olmuş ve Cumhuriyet gazetesi aynı gün Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 11 numaralı bildirisini ile söz konusu karikatür ‘kamuoyunu karıştıracı ve kışkırtıcı’ bulunduğu için, 10 gün süre ile kapatılmış ve o günkü gazeteler toplatılmıştır⁴⁰. Bu gelişmelerden sonra, Nisan sonunda başlayan tepkiler devam etmiş ve 5 Mayıs günü Ankara Kızılay Meydanı'nda 555K parolası ile – beşinci ayın beşinci günü saat beşte Kızılay Meydanı'nda- olaylar çığıından çıkmış, akşam 8'e kadar süren olayın fotoğraflarına yer veren gazeteler, DP yanlısı Zafer Gazetesi de dahil olmak üzere, kapatılmıştır. Ankara Kızılay'daki DP aleyhtarı gençler tarafından gerçekleştirilen 555K mitingi Cumhuriyet'in ilk sivil itaatsizlik eylemidir⁴¹. Üniversite öğrencilerinin sokaklara dökülmesinin ardından Harp Okulu öğrencileri de rejime karşı ayaklanmaya başlamıştır.

Harp Okulu öğrencilerinin 15 ve 21 Mayıs 1960 tarihlerinde Ankara'da yaptıkları yürüyüşler o günlerde basında yer almamıştır. Darbenin ardından Emin Karakuş Hürriyet gazetesinde 31 Mayıs 1960 tarihli köşesinde “Harbiyelilerin Yürüyüşü” başlıklı yazısında bu yürüyüşü “büyük bir kabustan kurtulmanın” ilk adımı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Nizam Payzın'ın 1 Haziran 1960 tarihli Hürriyet gazetesinin dördüncü sayfasında”27 Mayıs Cuma sabahı her şey halloldu ve Türk milleti için yeni bir devir başladı” başlıklı haberinde de Harbiyelilerin 21 Mayıs yürüyüşü anlatılmıştır⁴². Başbakan Menderes'in Eskişehir Havaalanında protesto edilmesi ise gazetelerde yer almamıştır. Fakat buna karşılık kendi ülkesindeki yürüyüşü haber yapamayan basın, Güney Kore'deki iktidarı deviren öğrenci olaylarına geniş yer vermiş ve böylece misilleme yapmıştır.

1960 darbesine doğru yaklaşılan süreçte Cemal Gürsel muhtıra mahiyetinde bir bildiri yayınlamış, dönemin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ile görüşmüş ve çeşitli uyarılarda bulunmuştur. Fakat bu ikazlar etkili olmamıştır.

³⁹ Kabacalı, a.g.e., s.183.

⁴⁰ Kihtir, a.g.e., s.180-181.

⁴¹ Kihtir, a.g.e. s.185.

⁴² Neziroğlu, a.g.e., s.74.

1.3.2. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Basın

Türk Silahlı Kuvvetleri'ne mensup bir grup asker 27 Mayıs 1960 tarihinde, kısa bir süre sonra yapılacak seçimlerde yönetimi devretmek üzere yönetimi ele geçirmiştir. Türk demokrasi tarihinin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs, Türk basını için de bir turnusol kağıdı vazifesi görmüştür. Emir komuta zinciri dışında, bir grup subay tarafından planlanıp yapılan darbenin en büyük sorununun meşruluk ve halk desteği olduğu dikkate alınırsa basının yaklaşımının demokrasinin geleceği açısından hayati derecede öneme sahip olduğu görülür. Ne var ki gazeteler, ilk ciddi sınavlarında darbenin meşruluğunu sorgulamak bir yana ne kadar yerinde bir hareket olduğunu gösterebilmek için adeta birbirleriyle yarış halinde olmuştur⁴³.

Gazetelerin darbeyi sevinçle karşılamış oldukları verdikleri manşetlerden anlaşılmaktadır. Cumhuriyet gazetesi “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı”, Hürriyet gazetesi “Türk Ordusu Vazife Başında: Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Fiilen Ele Aldı”, Tercüman gazetesi “Kansız Olarak Ordu İdareyi Ele Aldı, Kısa Zamanda Seçime Gidilecek” manşetleri ordunun bu hareketinin meşrulaştırılmasına fayda sağlamıştır. Basının orduyu etkileyerek darbeye kalkışmasında son mertebeyi oluşturduğu söylenmektedir. Öyle ki o dönem CHP taraftarı bir dergide çıkan ‘Menderes öğrencileri kıyma makinelerine atıyor’ haberinin askeriyenin harekete geçmesini meşrulaştıracak bir haber olduğu söylenmektedir. Darbe ile yargılanan asker Cemal Yıldırım'ın avukatı, aynı zamanda asker ve gazeteci Orhan Birgit, o dönem yayımladığı Kim dergisinde öğrencilerin kıyma makinesine atıldığı haberi kendisine sorulduğunda şöyle demiştir⁴⁴: “Ha, kıyma... Ben inandım ona. Sonra ne kıyma var, ne Et Balık Kurumu var. Kıyma makineleri haberlerini yayımladıktan sonra öğrendik ki uydurma. Anlatan da kim? Alev Alatlı'nın babası Albay Ertuğrul Alatlı. Basın yayın işlerinden sorumlu bir subayın uydurması. Dezenformasyonun dik âlâsı. Bildiri çıktı. Anadolu Ajansı geçti haberi.”

28 Mayıs günü köşe yazarlarının hemen hepsi darbeyi konu almış ve darbe ‘şık ihtilal’, ‘kurtuluş bayramı’, ‘hürriyet hareketi’, ‘milletin büyük saygı ve sevgiyle bağrına bastığı ihtilalimiz’ gibi başlıklar altında yazılar yazılmıştır. DP iktidarında diğerlerine göre daha yumuşak kalan Tercüman ve Hürriyet gibi gazeteler ise darbenin ertesi günü sert bir muhalefet göstermişlerdir. Tercüman gazetesinden bir örnek vermek gerekirse⁴⁵: “Her zaman Türk’ün ismini yücelten, yedi düvele karşı Türk’ün şerefini koruyan Şanlı Ordu şimdi muhteris politikacılara karşı Türk milletinin namusu için, kardeşin kardeşe girmemesi için silah kuşanmıştı.” Oysa Tercüman gazetesi darbeden bir önceki gün Eskişehir Havaalanı’nda Menderes’in tezahüratlarla çok güzel bir şekilde karşılandığı haberini yapmıştır. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi Menderes Eskişehir’de protestolarla karşılanmış ve hatta yayın yasağına gidilmiştir.

Yazarlar adeta fikir birliği içinde darbenin kurtuluş olduğunu, halkın coşkusunu ve askeriyenin büyüklüğünü yazılarında belki de abartılı denebilecek şekilde yazmışlardır. Darbenin basına özgürlük getirdiği iddia edilmiş olmakla birlikte Tercüman gazetesinde bu iddiayı gölgeleyen bir gelişme yaşanmıştır. Gazete 27 Mayıs darbesinin ardından yazarlarından Peyami Safa'nın gazete ile ilişkisinin

⁴³ Neziroğlu, a.g.e., s.79.

⁴⁴ http://www.aksiyon.com.tr/kapak/bir-gazetecinin-darbe-anilari-kiyma-makineleri-dezenformasyonda_529035, Erişim Tarihi: 19.03.2015

⁴⁵ Neziroğlu, a.g.e., s.80.

kesildiğini duyurmuştur. Konu ile ilgili “yersiz dedikoduları” cevaplandırmak üzere 30 Mayıs 1960 tarihinde ilk sayfada yer verilen açıklamada Peyami Safa'nın gazetenin yazı işleri müdürü Semih Tuğrul'u Meclis Tahkikat Encümeni'ne şikayet ettiği, bunun üzerine Tuğrul'un 5 Mayıs 1960 sabahı gözaltına alındığı ve iki gün sonra serbest bırakıldığı ve bu nedenle Peyami Safa'nın gazete ile ilişkisinin kesildiği açıklanmıştır. Ancak olay Mayıs ayı başında meydana gelmiş olmasına rağmen Peyami Safa'nın Tercüman'la ilişkisi 27 Mayıs darbesinden sonra kesilmiştir⁴⁶.

Basın darbeyle birlikte halka bayram mesajları vermiş, gazetelerin neredeyse tüm sayfaları darbe haberlerine ayrılmış ve ordu-millet kucaklaşması, hürriyet, bayram adı altında haberler fazlaca yapılmış ve çok sayıda fotoğrafa yer verilmiştir. Ayrıca dış dünyanın da Türkiye'deki ihtilale yönelik tebrik niteliğinde sözleri gazetelerden övünülerek duyurulmuştur. Bunun yanında gazeteler darbeyle ilgili olumlu haberler yaparken, yeni hükümetin bir an önce kurulması ve seçime gidilmesi gerektiğini de haberlerinde duyurmuştur.

SONUÇ

Günümüz medyasında da görüldüğü üzere basının siyasetle ilişkisi her zaman yakın olmuş ve siyasi gidişatın istikrarsızlığı yahut istikrarının basınla yakından ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle basına dönük sansürler, ekonomik anlamda gazeteleri iflas ettirme gayretleri ve bu kapsamdaki kanunlar göstermektedir ki Demokrat Parti dönemi de eleştirdiği tek parti döneminden farklı olmamıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, çalışmamızda çokça değindiğimiz üzere demokratik ve özgürleştirici söylemleriyle mümkün olmuştur fakat özellikle basın, bu söylemlere sahip bir iktidardan beklenmeyecek baskılara maruz kalmıştır. Bilhassa 1954 yılından itibaren basın üzerinde baskısını daha da artıran DP, giderek devletçi bir politika izlemeye başlamış ve bu sadece ekonomi alanında değil, siyasi ve sosyal alanda da etkili olmuştur. Gazete kağıdının devlet elinden dağıtımı, resmi ilanların rejim destekçisi basın kuruluşlarına verilmesi, Tahkikat Komisyonu'nun getirdiği karışık güç düzeni gibi düzenlemeler basının tepkisini oldukça artırmıştır. DP'nin basınla ilişkisinin genellikle dalgalı olduğu söylenebilir. Bu, gazetelerin manşetlerindeki tavrın oldukça değişken olması ile anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca devlet adamlarının gazete çalışanları ile sıkı ilişkiler içinde olması, hatta bazılarıyla para karşılığı yazı anlaşmaları yapmaları ve doğrudan para aktarımı olmaksızın dolaylı yoldan resmi ilan, reklam ve kağıt transferinin eşitsiz dağılımı, basının siyaset ortamında ne kadar önemli olduğu ve DP dönemindeki sansür ve baskıları ortaya koymaktadır.

Haber kaynakları açısından radyo da Anadolu Ajansı da DP ve öncesinde tek parti hükümeti CHP tarafından topluma hizmet veren bir yapıya kavuşturulamamış, yalnız kendi çıkarlarına uyar şekilde kullanılmışlardır. Ekonomik kontrol kurma ve besleme basın yaratma açısından da DP ve öncesinde tek parti hükümeti CHP'nin farklı olmadığı belirtilmelidir⁴⁷. Basına karşı yürütülen sansür ve baskı politikasına karşı devlet adamları kendilerine yakın gazete ve dergilerde köşe yazıları ve makaleler kaleme almış ve bu şekilde düşüncelerini iletmişlerdir.

1950-1960 arasındaki iktidar-basın ilişkisindeki tüm gerilime rağmen bu dönem, bugün hala etkililiğini sürdüren Milliyet, Hürriyet gibi gazetelerin de içinde bulunduğu pek çok gazetenin

⁴⁶ Neziroğlu, a.g.e. s.84.

⁴⁷ Koloğlu, a.g.e., s.124.

yayımlanmaya başladığı, baskı teknikleri ve yeni gazetecilik anlayışlarıyla tirajların 100 binin üzerine çıktığı bir dönem olmuştur⁴⁸.

Basın o zamana kadar olduğu gibi DP döneminde de sansüre uğramış, pek çok gazeteci hapse atılmış, gazetelerin hemen hepsi bazen tek bir kelime yüzünden kapatılmış ya da para cezasına çarptırılmışlardır. Ölüm ya da kaza gibi haberlerin dahi verilmesi kışkırtıcı bulunmuş, yazı puntoları değiştirilmiş, sür manşet yasaklanmıştır. Bu dönemi bitiren askeri darbe ile kurulan Cemal Gürsel hükümeti, en önemli vazifelerden birinin basına özgürlük verilmesinin olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁸ Yıldız, a.g.e., s.505.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

BAŞGİL, Ali Fuat; 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, İstanbul: Çeltüt M., 1967 s.152-153'ten aktaran: NEZİROĞLU, İrfan; Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2003.

BAYTAL, Yaşar ; '*Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)*', Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Kasım 2007, s.545-567, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/790/10141.pdf> (13.03.2015)

Bir Gazetecinin Darbe Anıları, http://www.aksiyon.com.tr/kapak/bir-gazetecinin-darbe-anilari-kiyma-makineleri-dezenformasyonu_529035, (19.03.2015)

BULUNMAZ, Barış; '*Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları*', Öneri Dergisi, Cilt:10, Ocak 2012, s.203-214, <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/view/1012000184>, (10.03.2015)

Büyük Doğu, 20 Haziran 1952'den aktaran: NAL, Sabahattin; "*Demokrat Parti'nin 1950-54 Din Siyaseti*", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:60.

DAMLAPINAR, Zülfikar; Medya ve Siyaset, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 2008.

GİRGİN, Atilla; Türkiye'de Yerel Basın, Der Yayınları, İstanbul, 2009.

HÜR, Ayşe; http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/necip_fazil_kisakurekin_oteki_portresi-1115579, (16.03.2015)

KABACALI, Alpay; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990.

KABACALI, Alpay; "Adalet Reformu Diye Diye"den aktaran: KABACALI, Alpay; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.

KAYA, Emre; "*Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri*", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:39, 2010, s.93-118, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/view/1019004828> (13.03.2015)

KİHTİR, Arzu; Medya ve Demokrasi Kültürü Ekseninde Demokrat Parti Dönemi ve Basın, Anonim Yayıncılık, İstanbul, 2011.

KOLOĞLU, Orhan; Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Türk Basın Tarihi, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2006.

NADİ, Nadir; Perde Aralığından, İstanbul, 1964, s.40-41'den aktaran: KABACALI, Alpay; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.

NAL, Sabahattin; “*Demokrat Parti'nin 1950-54 Din Siyaseti*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:60, s.137-171, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/447/5035.pdf> (12.03.2015)

NEZİROĞLU, İrfan; Türkiye'de Askeri Müdahaleler ve Basın, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

SAĞLAM, Nezi; Cemal Sağlam, İzmir, 1956'dan aktaran: KABACALI, Alpay; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.

TOPUZ, Hıfzı; Türk Basın Tarihi, İstanbul, 2003'ten aktaran: KİHTİR, Arzu; Medya ve Demokrasi Kültürü Ekseninde Demokrat Parti Dönemi ve Basın, Anonim Yayıncılık, 2011.

TOPUZ, Hıfzı; Türk Basın Tarihi, İstanbul 1972, s.170'ten aktaran: YILDIZ, Nuran; ‘*Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın*’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Cilt:51, 1997.

TOPUZ, Hıfzı; 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul 1973, s.195-197'den aktaran: KABACALI, Alpay; Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.

YALÇIN, Soner; <http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/soner-yalcin/basbakanin-saati-ortulu-odenekten-662487> , Erişim tarihi: 18.03.2015

YALMAN, Ahmet Emin; Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (Cilt III) Yenilik Yayınları, İstanbul, 1970'den aktaran: NAL, Sabahattin; “*Demokrat Parti'nin 1950-54 Din Siyaseti*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:60.

YILDIZ, Nuran; ‘*Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın*’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Cilt:51, 1997, s.482-505, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5543.pdf> (12.03.2015)

Vatan, 24 Kasım 2952

Ulus, 16 Mayıs 1950